

การศึกษาอัตลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมในความสัมพันธ์กับย่านมรดกชุมชนเมือง: กรณีศึกษาพื้นที่ถนนเยาวราช

The Study of Architectural Identity in Correlation with Urban Heritage Area: the Case of Yaowaraj Road

กรรณิกา สงวนสินธุกุล¹ วิญญู อาจารย์ภา²

บทคัดย่อ

การคงอยู่ของสถาปัตยกรรมซึ่งมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ในย่านมรดกชุมชนเมืองนั้นเป็นสิ่งที่ส่งเสริมให้พื้นที่มีอัตลักษณ์อันชัดเจน ปัจจุบันนี้แนวคิดการอนุรักษ์เมืองเก่าไม่ได้หมายถึงเพียงการรักษาสถาปัตยกรรมแบบดั้งเดิมเอาไว้เพียงอย่างเดียว แต่ยังรวมถึงการพัฒนาโครงการอสังหาริมทรัพย์ใหม่ที่เกิดขึ้นบนฐานของสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์เพื่อเพิ่มมูลค่าทางวัฒนธรรมและเศรษฐกิจ อย่างไรก็ตาม การออกแบบงานสถาปัตยกรรมใหม่ในพื้นที่ศูนย์กลางเมืองเก่าจำเป็นต้องมีความเข้าใจอย่างลึกซึ้งถึงความสัมพันธ์ระหว่างงานสถาปัตยกรรมและเมือง ซึ่งบทความนี้ได้นำเสนอแนวทางการศึกษาอัตลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมในย่านมรดกชุมชนเมือง โดยเลือกถนนเยาวราชเป็นกรณีศึกษา

ผู้วิจัยได้ใช้วิธีเก็บข้อมูลผ่านการทบทวนวรรณกรรมและการสำรวจภาคสนาม โดยวางกรอบแนวความคิดในการวิจัยเป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างอัตลักษณ์ของชุมชนเมือง และอัตลักษณ์ทางสถาปัตยกรรม โดยในประเด็นแรกประกอบด้วยการศึกษาโครงสร้างพื้นฐานเมืองและจินตภาพเมือง ประเด็นที่สองประกอบด้วยการศึกษาประเภททางสถาปัตยกรรม การใช้งานสถาปัตยกรรม รูปแบบสถาปัตยกรรม และองค์ประกอบเชิงสัญลักษณ์ทางสถาปัตยกรรม จากการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า อัตลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมของอาคารส่วนมากในพื้นที่ศึกษาที่มีความสอดคล้องกับลักษณะพื้นฐานของเมืองที่ประกอบขึ้นจากพื้นที่ช่วงถนนที่มีขนาดไม่ใหญ่นัก และโครงข่ายระหว่างถนนหลักและตรอกซอยทำให้เกิดอาคารขนาดเล็กเรียงกันเป็นแถว ทำหน้าที่รองรับการค้าที่ชั้นล่างและอยู่อาศัยชั้นบน มีความแตกต่างด้วยทางรูปแบบสถาปัตยกรรมที่พัฒนาไปตามความเปลี่ยนแปลงของยุคสมัยและประเภทของธุรกิจ นอกจากนี้ การใช้องค์ประกอบเชิงสัญลักษณ์ในการสื่อสารความเป็นจีนยังทำให้พื้นที่มีเอกลักษณ์พิเศษ อาจกล่าวได้ว่าความสอดคล้องในรายละเอียดต่าง ๆ เหล่านี้ได้ปรากฏเป็นองค์ประกอบเฉพาะทางจินตภาพเมืองของถนนเยาวราชที่ผู้คนรับรู้ ผลการศึกษานี้ถือเป็นแนวทางหนึ่งในการออกแบบสถาปัตยกรรมที่แสดงอัตลักษณ์สอดคล้องกับลักษณะมรดกชุมชนเมืองของย่านชุมชนจีนในกรุงเทพมหานคร

คำสำคัญ : อัตลักษณ์ทางสถาปัตยกรรม ย่านมรดกชุมชนเมือง ประเภททางสถาปัตยกรรม รูปแบบทางสถาปัตยกรรม และถนนเยาวราช

Abstract

The presence of historical architecture in an urban heritage area supports the district's strong identity. Current approaches of urban conservation have moved away from the preservation of traditional architecture alone. Development of new real estate projects can be based on characteristics of historical architecture to attain added cultural and economic values. Nevertheless, designing new buildings in an old urban center requires a

¹ สาขาสถาปัตยกรรมศาสตร์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

² คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

great understanding of relationship between architecture and the city. This paper investigates architectural identity in urban heritage area by choosing Yaowaraj Road in Bangkok as a case study.

The method of study comprises of literature review and field survey while the conceptual framework is formulated to study the relationship between urban and architectural characteristics. On the first issue, this includes the study of the district's morphology and mental image. For the latter, architectural type, use, style, and sign are considered essential. From the analysis, it is found that there are correlations between buildings' architectural identities and morphological structure of Yaowaraj Road formed as pattern of intricate urban blocks and interlaced network of main road and alleys. Small buildings are found aligned in row supporting and intensifying commercial activities on the ground while having upper floors for private uses. Architectural styles vary greatly according to different historical periods and types of business. Last of all, symbolic features to communicate Chinese identity additionally contribute to the district's uniqueness. It can be argued that these correlations collectively appear as specific elements of Yaowaraj's mental image perceived by people. The study's result is a guideline on designing buildings that express architectural identities correlated with the urban heritage characteristics of Bangkok's Chinatown.

Keywords: Architectural Identity, Urban Heritage, Architectural Type, Architectural Style and Yaowaraj Road

บทนำ

การท่องเที่ยวถือเป็นปัจจัยที่สำคัญในการกระตุ้นเศรษฐกิจของชาติ และสอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาลตามแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2560 - 2564) ที่ทางกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาได้นำเสนอต่อคณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ (ท.ท.ช) ซึ่งจะเป็นแผนแม่บทที่ขับเคลื่อนการท่องเที่ยวในช่วง 5 ปีนับตั้งแต่ปี พ.ศ.2560 และจะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพไปกับ แผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อทำให้อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของไทยยังคงเป็นหนึ่งในตัวจักรสำคัญ ในการพัฒนาเศรษฐกิจ และโครงสร้างพื้นฐาน โดยการสนับสนุนจากภาครัฐที่มีการร่วมมือกับภาคเอกชนและชุมชนท้องถิ่น ในปัจจุบันแหล่งท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมและเติบโตอย่างรวดเร็วนั้นมักจะเป็นย่านที่มีคุณค่าทั้งในแง่ของประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมโดยเฉพาะ “ย่านมรดกชุมชนเมือง” (Urban Heritage) ซึ่งถือเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญในการสร้างมูลค่าให้กับประเทศ ปัจจัยที่สำคัญที่ช่วยสร้างคุณค่าและแสดงให้เห็นภาพที่ชัดเจนของความเป็นมรดกชุมชนเมืองนั้นคือ องค์ประกอบทางด้านสถาปัตยกรรมที่เป็นเสมือนนาฬิกาของเมืองที่คอยบอกเล่าประวัติศาสตร์ การเปลี่ยนแปลง รวมถึงพัฒนาการของย่านนั้น ๆ ให้ชัดเจนมากขึ้น และสถาปัตยกรรมยังเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์เฉพาะของย่านที่ถ่ายทอดผ่านองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมเข้ากับองค์ประกอบเชิงสัญลักษณ์ที่สอดคล้องกับความเป็นย่าน

อัตลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมเป็นสิ่งที่ช่วยแสดงเอกลักษณ์และแรงจูงใจให้กับย่าน และยังเป็นสิ่งที่ช่วยสร้างคุณค่าในเชิงวัฒนธรรม ไปพร้อม ๆ กับการเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจ (วิลลาร์ด อีสรธรรมบุญ, 2558) จากการเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีเอกลักษณ์เฉพาะและยังช่วยผลักดันให้ธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวมีการเจริญเติบโตและยังเป็นสิ่งที่ช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจในภาพรวมให้เติบโตขึ้นอย่างต่อเนื่อง ซึ่งในงานวิจัยชิ้นนี้จะเน้นการศึกษาอัตลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมบนถนนเยาวราช ซึ่งเป็นย่านมรดกชุมชนเมืองที่มีความเก่าแก่และมีความโดดเด่นเฉพาะทางด้านวัฒนธรรม (ประวิทย์ พันธุ์โรจน์, 2544) ในการศึกษาอัตลักษณ์ที่มีความสัมพันธ์กับย่านมรดกชุมชนเมือง

เยาวราช (China Town) ถือเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและได้รับการยกย่องให้เป็นมรดกชุมชนเมือง (Urban Heritage) ที่ควรค่าแก่การรักษาไว้ให้คงอยู่ และเยาวราชนั้นยังถือเป็นย่านวัฒนธรรมที่สำคัญและแสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรม รูปแบบการค้าขาย และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวจีนโพ้นทะเลในไทยผ่านรูปแบบและการใช้งานทางสถาปัตยกรรมนับตั้งแต่ในยุคเริ่มต้น อีกทั้งเยาวราชยังเป็ย่านที่มีความสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศ

ตามการเพิ่มขึ้นของจำนวนนักท่องเที่ยวที่เข้ามาอย่างต่อเนื่องจากสถิติของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท), 2560) ที่พบว่านักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวในประเทศไทยในช่วง 10 ปีที่ผ่านมาพบว่ามีนักท่องเที่ยวชาวจีนนั้นถือเป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวที่สร้างรายได้ให้กับประเทศไทยมากที่สุดคือคิดเป็น 5 แสนล้านบาทจากรายได้ทั้งหมดของการท่องเที่ยวและจะยังคงมีแนวโน้มที่จะเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง (China National Tourism Administration, 2017) ในอนาคต จึงนำไปสู่แนวทางในการศึกษาอัตลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมที่มีความสอดคล้องกับอัตลักษณ์ของมรดกชุมชนเมืองผ่านทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างอัตลักษณ์ทางสถาปัตยกรรม (Architectural Identity) กับอัตลักษณ์ของเมือง เพื่อนำไปสู่การนำเสนอแนวทางในการออกแบบสถาปัตยกรรมของย่านมรดกชุมชนเมือง

1. การศึกษาอัตลักษณ์ย่านมรดกชุมชนเมืองในมิติเชิงกายภาพ

ผู้วิจัยได้ทบทวนวรรณกรรมและการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาอัตลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมที่สอดคล้องกับมรดกชุมชนเมืองถนนเยาวราช ซึ่งมีกรอบการศึกษาเป็นพื้นที่ถนนเยาวราช เพื่อศึกษาความโดดเด่นและเอกลักษณ์ซึ่งจะนำไปสู่การแสดงออกถึงอัตลักษณ์ของพื้นที่ รวมไปถึงการศึกษาทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับแนวทางในการศึกษาอัตลักษณ์ของย่าน คุณค่าและเอกลักษณ์ที่สำคัญของถนนเยาวราช และนำไปสู่การวางกรอบแนวคิดของงานวิจัยในครั้งนี้ ที่เน้นให้ความสำคัญกับการศึกษาอัตลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมที่มีความสอดคล้องกับความเป็นย่าน โดยในการวิจัยเรื่องการศึกษาอัตลักษณ์ของย่านมรดกชุมชนเมืองนั้นเป็นการศึกษาและวิเคราะห์ลักษณะทางกายภาพที่มีความโดดเด่นทั้งด้านการใช้งานอาคาร ประเภทอาคารและ รูปแบบทางสถาปัตยกรรม ที่แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างย่านมรดกชุมชนเมืองและตัวสถาปัตยกรรมผ่านความสอดคล้องกันและคำนึงถึงคุณค่าที่จะเกิดขึ้นกับย่านมรดกชุมชนเมือง

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ พบว่าได้มีการกล่าวถึงทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับแนวทางในการออกแบบสถาปัตยกรรมในย่านมรดกชุมชนเมืองเอาไว้ โดยผ่านกฎบัตรระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์เมืองและย่านที่มีอัตลักษณ์เฉพาะ (Feilden, 2003) โดยได้อธิบายถึงแนวทางในการออกแบบสถาปัตยกรรมที่คำนึงถึงคุณค่าของเมืองรวมถึงคุณค่าที่จะเกิดขึ้นกับย่านมรดกชุมชนเมือง แบ่งได้ดังนี้ 1.กฎบัตรเวนิส (Charter, 1964) ได้กล่าวถึงการอนุรักษ์ที่ไม่ใช่แค่สถาปัตยกรรมแต่ควรต้องคำนึงถึงบริเวณเมืองและอารยธรรมต่าง ๆ รวมไปถึงวัฒนธรรม 2.กฎบัตรเพื่อการอนุรักษ์เมือง และพื้นที่ประวัติศาสตร์ (Charter, 1987) ได้กล่าวถึง ลักษณะของเมืองที่ต้องรักษาไว้ที่กล่าวถึงการพิจารณาถึงรูปแบบเมือง (Urban Pattern) ความสัมพันธ์ทางกายภาพของเมืองกับตัวอาคาร 3.มติจากการประชุมสัมมนาระหว่างประเทศเพื่อการอนุรักษ์เมืองประวัติศาสตร์ขนาดเล็ก (วรรณศิลป์ ฟิรพันธุ์, 2553) ก็ได้อธิบายถึงการสร้างอาคารที่ควรมีการคำนึงถึงการรักษามุมมองทางสายตาซึ่งจะมีความเกี่ยวข้องกับขนาดและสัดส่วนของอาคาร การเชื่อมโยงของที่ว่างถนน และจุดต่าง ๆ รวมทั้งมีการกำหนดให้มีการดูแลขนาดของสิ่งก่อสร้างใหม่ให้สอดคล้องกับลักษณะเฉพาะของเมือง อาคารสำคัญ และภูมิทัศน์ของเมืองที่มีอยู่เดิม ซึ่งการอนุรักษ์จะส่งผลให้เกิดแรงจูงใจ (Motivation & Conservation) ในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจ (Catanesi and Snyder, 1979) นอกจากแนวคิดที่เกิดจากการประชุมหรือการนำเสนอเป็นกฎบัตรระหว่างประเทศแล้ว องค์การยูเนสโก (UNESCO, 2000) ซึ่งเป็นองค์กรระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวัฒนธรรมและมรดกของโลก ก็ได้มีการเสนอแนวทางในการออกแบบในย่านอนุรักษ์ (Criteria for New Design In Heritage Contexts) ที่กำหนดให้สถาปัตยกรรมนั้น จะต้องมีความสอดคล้องกับบริบท สิ่งที่สร้างขึ้นใหม่จะต้องคำนึงถึงสิ่งที่มีอยู่แล้วด้วย รวมถึงมีการเลือกใช้วัสดุท้องถิ่นผสมผสานเข้ากับวัสดุสมัยใหม่ในการออกแบบสถาปัตยกรรม จากตัวอย่างข้างต้นนี้แสดงให้เห็นถึงการให้ความสำคัญกับการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสถาปัตยกรรมกับการอนุรักษ์ย่านที่มีคุณค่า และเป็นย่านมรดกชุมชนเมืองที่ถือเป็นเรื่องระดับสากล โดยทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับแนวทางในการศึกษาอัตลักษณ์เฉพาะของย่าน หรือหลักเกณฑ์ในการออกแบบสถาปัตยกรรมในพื้นที่อนุรักษ์ จากการศึกษาแนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยแบ่งเป็นหัวข้อต่าง ๆ ได้ดังนี้

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับย่านอนุรักษ์ในต่างประเทศ พบว่าในหลาย ๆ ประเทศนั้นก็ได้มีการให้ความสำคัญและคำนึงถึงคุณค่าของการพัฒนาย่านมรดกชุมชนเมือง ซึ่งสำหรับย่านไชนาทาวน์นั้นในหลาย ๆ พื้นที่ได้มีการกำหนดขอบเขต ข้อจำกัด และรูปแบบของการพัฒนาสถาปัตยกรรมที่เกิดขึ้นในย่านโดยจะแบ่งย่อยออกเป็น 3 กลุ่มด้วยกัน ได้แก่ 1) ข้อกำหนดหรือแนวทางที่เน้นควบคุมในภาพรวมหรือเป็นการวางข้อกำหนดในภาพกว้างของเมือง

เป็นหลัก ส่วนตัวอาคารนั้นจะมีการควบคุมเฉพาะองค์ประกอบใหญ่ๆเท่านั้น ซึ่งตัวอย่างประเทศที่ได้ทำการศึกษานวัตกรรมดังกล่าว ได้แก่ แนวทางการออกแบบไชนาทาวน์ของเมืองแวนคูเวอร์ แคนาดา (Chinatown Design Guidelines, City of Vancouver, Canada ในค.ศ. 2011 Design Guidelines: Old Town) แนวทางในการออกแบบย่านเมืองเก่าของเมืองวิกตอเรีย แคนาดา (Victoria, B.C., City of Victoria, Canada) (ที่ใช้ในการกำหนดสำหรับย่านเมืองเก่าซึ่งรวมไปถึง Chinatown) ในค.ศ. 2006 2) ข้อกำหนดหรือแนวทางที่ครอบคลุมทุกส่วนของย่าน ทั้งองค์ประกอบเชิงกายภาพ และแนวทางในการออกแบบอาคาร ได้แก่ แนวทางในการออกแบบไชนาทาวน์ของวอชิงตัน ในประเทศสหรัฐอเมริกา (Chinatown Urban Design Study, Washington D.C., U.S.A.) ในค.ศ. 1989 3) ข้อกำหนดหรือแนวทางที่ควบคุมเฉพาะการสร้างอาคารเป็นหลัก โดยจะเน้นในเรื่องของหลักเกณฑ์ในการออกแบบอาคารที่ครอบคลุมตั้งแต่ภาพรวมของตัวอาคาร จนถึงรูปแบบของประตู หน้าต่าง และองค์ประกอบย่อยอื่น ๆ เป็นต้น ได้แก่ ยุทธในการออกแบบย่านไชนาทาวน์ประเทศอังกฤษ (A Design Strategy for Chinatown, Westminster City Council, London, U.K.) ในค.ศ. 2008 และ แนวทางในการออกแบบไชนาทาวน์ของวอชิงตัน ในประเทศสหรัฐอเมริกา (Chinatown Design Guide, Washington D.C., U.S.A.) ในค.ศ. 2011 จากการวิเคราะห์ข้อมูลข้างต้นนั้น พบว่าในการนำเสนอแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ย่านที่มีคุณค่านั้น มักจะต้องมีการกล่าวถึงสถาปัตยกรรมเป็นองค์ประกอบด้วยเสมอ เนื่องจากเมือง และสถาปัตยกรรมถือเป็นสิ่งที่มีความสัมพันธ์กันไม่ทางใดก็ทางหนึ่งเสมอ สำหรับคุณค่าของเมืองนั้นจะเกิดขึ้นได้เมื่อมีสถาปัตยกรรมที่มีอัตลักษณ์เฉพาะ และมีความสอดคล้องกับเมือง เช่นเดียวกันกับสถาปัตยกรรมที่ไม่สามารถที่จะสร้างคุณค่าได้ หากว่าสถาปัตยกรรมที่ถูกสร้างขึ้นนั้นไม่ได้มีความสอดคล้องหรือการคำนึงถึงเมืองหรือย่านนั้น ๆ ดังนั้นในการศึกษาเพื่อหาอัตลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมของย่านมรดกชุมชนเมืองนั้นจึงมักจะมีการกล่าวถึงลักษณะ หรืออัตลักษณ์ของเมืองหรือย่านนั้น ๆ ก่อนเสมอ

2.1 การศึกษาลักษณะทางกายภาพและจินตภาพของชุมชนเมือง

2.1.1 รูปทรงและโครงสร้างชุมชนเมือง (Urban Morphology) เป็นการศึกษาและวิเคราะห์รูปทรงโครงสร้างพื้นฐานของเมืองกับ ความสัมพันธ์ของพื้นที่ (Spaces) โดยอาศัยโครงข่ายของเส้น (Axial Lines) ตามโครงข่ายถนน (Street Pattern) การศึกษารูปร่างและพื้นหลัง (Figure & Ground) และรูปแบบการวางอาคาร (Block Pattern) ซึ่งจะช่วยในการวิเคราะห์ลักษณะเฉพาะของชุมชนเมืองและส่งผลต่อแนวทางในการออกแบบสถาปัตยกรรมที่สอดคล้องกับย่านมรดกชุมชนเมือง (Lynch, 1977)

2.1.2 จินตภาพของเมือง (Image of the City) เป็นการศึกษาองค์ประกอบทางกายภาพของเมือง 5 ประการ ประกอบด้วย จุดหมายตา (Landmark) ความเป็นย่าน (District) จุดศูนย์รวม (Node) ขอบเขต (Edge) และทางสัญจร (Path) ซึ่งจะมีความเกี่ยวข้องกับการสร้างเอกลักษณ์ (Identity) โครงสร้าง (Structure) และความหมาย (Meaning) ของเมือง โดยส่วนประกอบทั้งสามนั้นจะมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันและก่อให้เกิดจินตภาพและปรากฏเป็นร่องรอยในความทรงจำแก่ผู้พบเห็น ดังนั้นการศึกษาศาสนาความเป็นย่านด้วยการศึกษาความสัมพันธ์ขององค์ประกอบทางกายภาพเหล่านี้จะเป็นส่วนหนึ่งที่น่ามาใช้ในการวิเคราะห์เพื่อหาอัตลักษณ์ของย่านมรดกชุมชนเมืองได้ (Lynch, 1977)

2.2 อัตลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมในบริบทเมือง

2.2.1 ประเภทของสถาปัตยกรรม (Architectural Typology) การศึกษาประเภททางสถาปัตยกรรม คือ การพิจารณารูปทรง แผนผัง และขนาดของตัวอาคารที่มีลักษณะเฉพาะ ที่เกิดจากการความสัมพันธ์กับบริบทเมืองซึ่งในแต่ละพื้นที่ของเมืองนั้นจะประกอบด้วยองค์ประกอบขั้นต้นของเมืองซึ่งหมายถึงตัวสถาปัตยกรรมที่มีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างกันของแต่ละพื้นที่ (Rossi, 1966)

2.2.2 การใช้งานอาคาร (Architectural Use) เป็นการศึกษาการใช้งานของอาคารซึ่งจะมีความสัมพันธ์กับวัฒนธรรม วิถีชีวิต และกิจกรรมของผู้ใช้งาน และจะเป็นแนวทางที่ใช้ในการออกแบบสถาปัตยกรรมให้เกิดความสอดคล้องกับเมืองโดยเฉพาะในย่านมรดกชุมชนเมือง

2.2.3 รูปแบบทางสถาปัตยกรรม (Architectural Style) ถือเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงพัฒนาการและความเป็นมาของพื้นที่ ซึ่งจะอาศัยลักษณะเด่นบางประการที่ทำให้เกิดความแตกต่างและสามารถที่จะจำแนกผ่านการ

เชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์ และสภาวะทางสังคมในมิติต่าง ๆ โดยอาศัยทฤษฎีการศึกษารูปแบบทางสถาปัตยกรรมในยุคสมัยต่าง ๆ เป็นพื้นฐานในการศึกษา เพื่อหารูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่มีความโดดเด่นหรือการผสมผสานให้เข้ากับบริบทย่านมรดกชุมชนเมือง

2.2.4 องค์ประกอบเชิงสัญลักษณ์ในสถาปัตยกรรม (Architectural Sign) เป็นการศึกษาเพื่อหาความสัมพันธ์ของการสื่อสารเชิงสัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับการแสดง ความหมาย (Symbolism) กับสถาปัตยกรรมและความเป็นอัตลักษณ์ของย่านมรดกชุมชนเมือง (ชัยชนะ แสงสว่าง, 2547) ซึ่งจะนำไปสู่การหาอัตลักษณ์ของพื้นที่โดยองค์ประกอบเชิงสัญลักษณ์นั้นมักจะถูกนำมาใช้ในการตีความและให้ความหมาย (Barthes, 1967)

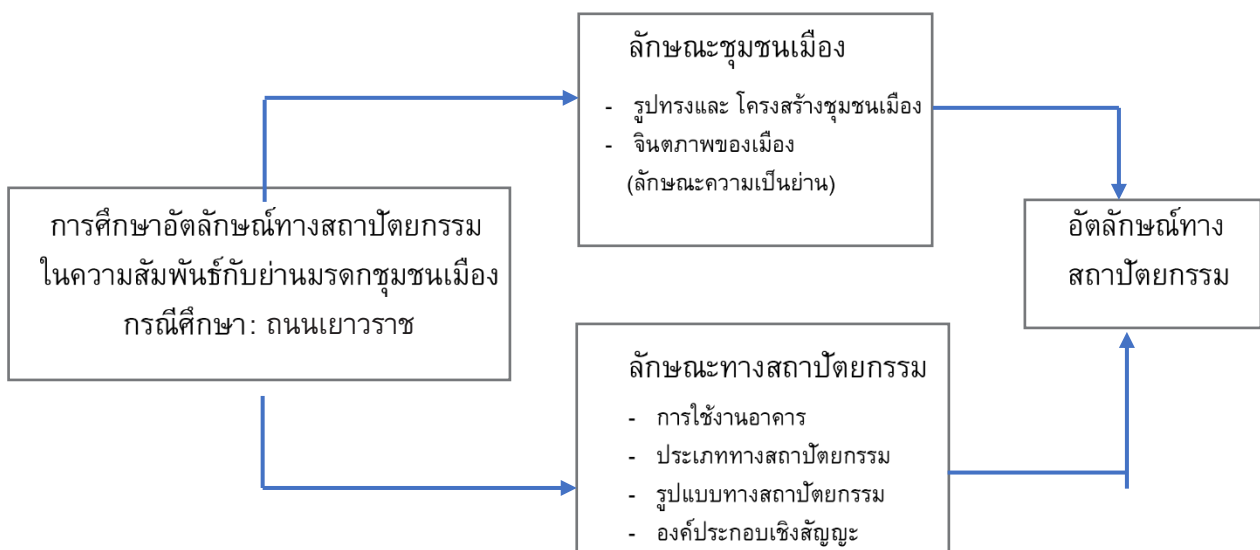
การศึกษาถึงประเด็นข้างต้นนั้นเพื่อที่จะวิเคราะห์ความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงกันระหว่างลักษณะทางกายภาพของเมืองที่เกิดจากการวิเคราะห์โครงสร้างพื้นฐานของ ความเป็นย่าน กับอัตลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมในบริบทของเมืองที่เกิดจากการศึกษาการใช้งาน ประเภทและ รูปแบบทางสถาปัตยกรรม ที่นำไปสู่การสร้างคุณสมบัติระหว่างเมืองกับสถาปัตยกรรมของย่านมรดกชุมชนเมือง

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.1 เพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างสถาปัตยกรรมกับอัตลักษณ์ของชุมชนเมือง

2.2 เพื่อวิเคราะห์รูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่มีลักษณะเฉพาะและสอดคล้องกับความเป็นย่านวัฒนธรรมจีนของถนนเยาวราช

2.3 นำเสนอแนวทางในการออกแบบสถาปัตยกรรมที่สอดคล้องกับมรดกชุมชนเมือง

รูปที่ 1 แสดงกรอบแนวคิดการวิจัย

ที่มา: ผู้วิจัย (2561)

3. วิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อศึกษาองค์ประกอบต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาอัตลักษณ์ซึ่งจะแบ่งเป็นการศึกษาลักษณะทางกายภาพของชุมชนเมืองที่ส่งผลต่อลักษณะทางสถาปัตยกรรม โดยเลือกพื้นที่ศึกษาเป็นย่านที่มีเอกลักษณ์เฉพาะทางด้านวัฒนธรรมและเป็นย่านมรดกชุมชนเมืองที่มีอัตลักษณ์เฉพาะ จึงได้เลือกพื้นที่เป็นถนน

เยาวราช ซึ่งเป็นย่านที่มีเอกลักษณ์เฉพาะทางด้านวัฒนธรรมและวิถีชีวิตที่ส่งผลต่อตัวสถาปัตยกรรมบนถนนเยาวราช ทั้งนี้ การวิจัยนี้จะมุ่งเน้นการศึกษาและสำรวจลักษณะทางสถาปัตยกรรมที่แสดงอัตลักษณ์สอดคล้องกับถนนเยาวราช และได้ทำการลงสำรวจพื้นที่ตั้งแต่เดือน สิงหาคม พ.ศ. 2560 ถึง เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2561 บนถนนเยาวราช โดยมีกลุ่มตัวอย่าง คือ อาคารตลอดแนวถนนเยาวราชทั้ง 2 ฝั่งถนน ซึ่งในการเก็บข้อมูลนั้นจะแบ่งการเก็บข้อมูลออกเป็น 2 ชุดข้อมูล ได้แก่ 1) การศึกษาองค์ประกอบของลักษณะชุมชนเมือง 2) การศึกษาลักษณะทางสถาปัตยกรรมที่แสดงถึงอัตลักษณ์ของถนนเยาวราช ด้วยการลงพื้นที่สำรวจภาคสนาม และการเก็บข้อมูลโดยอ้างอิงจากทฤษฎีที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในการลงสำรวจเพื่อเก็บข้อมูลภาคสนาม ซึ่งในการศึกษาชุดข้อมูลที่ 1 นั้นเป็นการศึกษาลักษณะชุมชนเมืองซึ่งจะเริ่มต้นด้วยการศึกษาวิวัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นบนถนนเยาวราช การศึกษาลักษณะผังเมืองเพื่อศึกษาและวิเคราะห์ผังและการวางตัวอาคาร โครงข่ายถนน เส้นทางการเชื่อมต่อระหว่างถนนเยาวราชกับถนนสายสำคัญอื่น ๆ มุมมองของถนน รูปแบบและขนาดของบล็อกถนนในแต่ละบล็อกบนถนนเยาวราช ที่นำไปสู่การจัดทำผังของถนนเยาวราช ที่จะเป็นตัวกำหนดขอบเขตการศึกษาและใช้ประกอบการศึกษาลักษณะทางสถาปัตยกรรม ในส่วนของชุดข้อมูลส่วนที่ 2 ที่เป็นการศึกษาและสำรวจ การวางตัวของอาคาร ขนาด ความสูง ประเภทของการใช้งาน ประเภทของอาคาร และรูปแบบทางสถาปัตยกรรมในแต่ละอาคารตลอดแนวถนนเยาวราช หลังจากการศึกษาและลงพื้นที่สำรวจแล้ว จะนำข้อมูลที่ได้มาใช้ในการวิเคราะห์เพื่อสรุปผลการศึกษา โดยในการวิเคราะห์ข้อมูลนั้นจะแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่ 1) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงกายภาพที่ได้จากการลงพื้นที่ด้วยการจัดกลุ่มข้อมูลในแต่ละประเด็น และทำการสรุปโดยใช้กระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการลงสำรวจข้อมูลทางกายภาพเพื่อสรุปผลที่ได้จากการเก็บข้อมูลในประเด็นต่าง ๆ 2) การวิเคราะห์ข้อมูลโดยการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะชุมชนเมืองและลักษณะทางสถาปัตยกรรม รวมถึงการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของแต่ละประเด็นย่อยต่าง ๆ ทั้งในส่วนที่เป็นลักษณะชุมชนเมืองและลักษณะทางสถาปัตยกรรม ซึ่งในกระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลทั้ง 2 ส่วนนี้จะทำให้สามารถวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างพื้นฐานของเมืองจินตภาพเมืองกับ ประเภท รูปแบบและการใช้งานทางสถาปัตยกรรมที่มีความสอดคล้องกับลักษณะชุมชนเมืองรวมทั้งอัตลักษณ์ของมรดกชุมชนเมืองที่ส่งผลให้เยาวราชเป็นย่านที่มีเอกลักษณ์เฉพาะทั้งด้านอัตลักษณ์และวัฒนธรรมที่โดดเด่น

4. การอภิปรายผลการวิจัย

ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เพื่อสำรวจและศึกษาอัตลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมของถนนเยาวราชในประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการหาอัตลักษณ์ของย่านมรดกชุมชนเมืองและลักษณะทางสถาปัตยกรรม นั้นสามารถสรุปเป็นประเด็นย่อย ๆ ได้ดังนี้

4.1 อัตลักษณ์ของย่านมรดกชุมชนเมือง

4.1.1 รูปทรงและโครงสร้างชุมชนเมือง (Urban Morphology) จากการศึกษารูปทรงและโครงสร้างชุมชนเมืองของเยาวราชนั้น พบว่า

รูปที่ 2 แสดงรูปทรงและโครงสร้างของถนนเยาวราช

ที่มา: ผู้วิจัย (2561)

- รูปร่างและพื้นหลัง (Figure & Ground)

บริเวณถนนเยาวราชนั้นจะหนาแน่นไปด้วยอาคารที่เรียงรายต่อกันจนแทบไม่เหลือช่องว่าง (รูปที่ 2) โดยที่อาคารส่วนใหญ่จะเป็นอาคารประเภทตึกแถวบริเวณที่ชั้นล่างจะเป็นส่วนของร้านค้าส่วนชั้นบนจะเป็นที่พัก

อาศัย (ปัจจุบันเจ้าของกิจการส่วนใหญ่ได้ย้ายออกมาอาศัยนอกพื้นที่เป็นส่วนใหญ่คงเหลือที่ยังอาศัยอยู่เป็นส่วนน้อยและบ้างก็ให้พนักงานหรือลูกจ้างคอยดูแล) โดยอาคารจะแตกต่างกันไปตามยุคสมัยและ บางหลังที่ได้รับการซ่อมแซมหรือต่อเติมใหม่บ้างก็กลายเป็นอาคารสูง 2 - 3 ชั้นที่เป็นแบบดั้งเดิม บ้างก็กลายเป็นอาคารสูง 4 - 6 ชั้นที่เกิดจากการต่อเติมหรือปรับปรุงใหม่ มีตึกสูงบ้างประปรายซึ่งมักเป็นธุรกิจประเภท ห้างสรรพสินค้า โรงแรม หรือสำนักงานของธนาคารที่เกิดขึ้นในยุคหลังและขาดการคำนึงถึงบริบทหรืออาคารรอบที่แทรกตัวอยู่ระหว่างตึกแถว

- โครงข่ายถนน (Street Pattern)

โครงข่ายถนนเยาวราชนั้นประกอบไปด้วยถนนใหญ่ที่เชื่อมต่อกับถนนสายอื่น ๆ ด้วยตรอกซอกซอยเป็นส่วนใหญ่ (รูปที่ 2) ถนนเยาวราชเป็นถนนที่เดินรถได้ทางเดียวมีลักษณะการสัญจรที่เชื่อมต่อเข้ากับตรอกซอกซอยต่าง ๆ ที่เหมือนจะเน้นการเป็นถนนคนเดินมากกว่าถนนที่ให้รถวิ่งทำให้การจราจรมีความหนาแน่นค่อนข้างสูงเนื่องจากเยาวราชเป็นย่านการค้าและเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมจึงมักเต็มไปด้วยผู้คนสัญจรไปมาตลอดวันและก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้การเดินรถเป็นไปได้ยากลำบากมากขึ้นโดยเฉพาะในเวลากลางคืน ถึงแม้ว่าถนนเยาวราชนั้นจะวิ่งคู่ขนานไปกับถนนเจริญกรุงแต่ก็เป็นการเชื่อมต่อกันด้วยถนนซอยซึ่งมีขนาดค่อนข้างเล็กไม่สามารถรองรับการสัญจรไปมาของรถที่มีจำนวนมากได้เพียงพอ นอกจากนี้โครงข่ายถนนดังกล่าวยังส่งผลให้บล็อกถนนมีไม่ใหญ่นักทำให้อาคารที่เกิดขึ้นมีพื้นที่จำกัดและมีความหนาแน่นค่อนข้างสูง สอดคล้องกับแนวคิดของ (Renner, 2018) ที่ได้อธิบายถึงโครงข่ายที่มีลักษณะเป็นเส้นตรงว่าเป็นลักษณะของ (Linear Call) ที่หมายถึงโครงข่ายถนนที่มีลักษณะเป็นเส้นตรงและเป็นถนนเดินรถทางเดียว (รูปที่ 3) สอดคล้องกับแนวคิดของ (Edward, 2017) ที่กล่าวถึง “ถนนเยาวราช ว่าเป็นถนนเดินรถทางเดียวโดยเดินจากบริเวณหัวมังกรไปยังหางมังกรรถที่วิ่งอยู่ทั้งวันและคืนจึงดูคล้ายมังกรที่มีชีวิตแหวกว่ายไปข้างหน้าไม่เคยหยุด”

รูปที่ 3 แสดงลักษณะของโครงข่ายแบบ Linear Cell

ที่มา: Renner (2018)

- รูปแบบการวางอาคาร (Block Pattern)

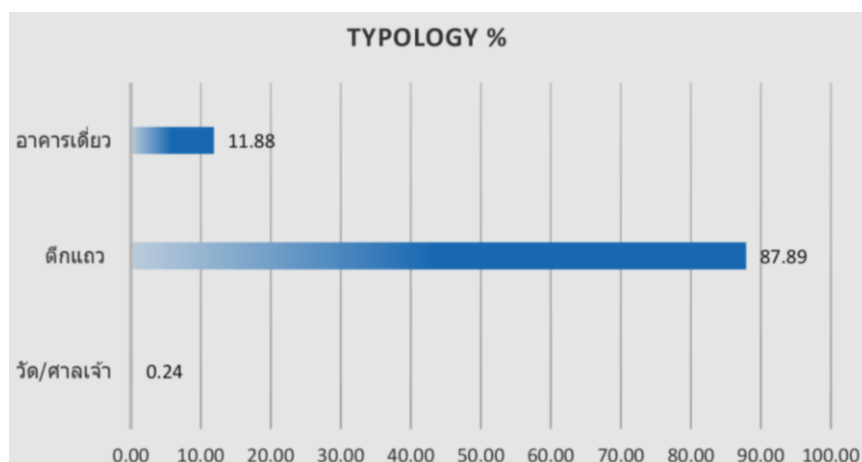
การวางอาคารบนถนนเยาวราชนั้นค่อนข้างหนาแน่น เนื่องจากถนนเยาวราชประกอบไปด้วยบล็อกถนนที่มีขนาดไม่ใหญ่นัก (รูปที่ 2) จึงเกิดการบีบอัดของอาคารในลักษณะที่เป็นหน้าแคบและลึกเข้าไปทางด้านหลัง (ตามลักษณะของอาคารประเภทตึกแถว) ด้วยข้อจำกัดทางด้านสัณฐานของเมืองและโครงข่ายถนนที่ประกอบด้วยถนนย่อยค่อนข้างถี่ ที่ทำให้อาคารตลอดแนวถนนเยาวราชนั้นส่วนใหญ่จึงเป็นอาคารประเภทตึกแถว ส่วนอาคารประเภทอาคารเดี่ยวหรืออาคารขนาดใหญ่นั้นก็มักจะเกิดจากการรวมตึกแถวหลาย ๆ คูหาเข้าด้วยกันซึ่งถือว่าไม่มากนักในปัจจุบัน ยกเว้น อาคารที่เป็นธุรกิจโรงแรม ห้างสรรพสินค้า หรือสำนักงานของธนาคารในบางแห่ง แต่ลักษณะเด่นของอาคารบนถนนเยาวราชนั้นก็ยังคงเป็นอาคารที่มีหน้าแคบและลึกเข้าไปด้านหลังเป็นหลักด้วยลักษณะทางกายภาพของโครงสร้างสัณฐานถนนเยาวราช

4.1.2 จินตภาพของเมือง (Image of the City) ในการศึกษาจินตภาพของถนนเยาวราชตามหลักการศึกษาจินตภาพของเมืองซึ่งประกอบด้วย จุดหมายตา ความเป็นย่าน จุดศูนย์รวม ขอบเขต และทางสัญจร ซึ่งจากการศึกษาพบว่าองค์ประกอบที่ชัดเจนและมีความโดดเด่นสำหรับถนนเยาวราชนั้นคือ “ลักษณะความเป็นย่าน” เนื่องจากเยาวราชถือ

เป็นย่านที่มีความโดดเด่นและมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวทั้งในด้านวัฒนธรรม วิถีชีวิต รูปแบบการค้า และกิจกรรมของคนในชุมชนที่ประกอบเข้าด้วยกันจนเกิดเป็นย่านของชุมชนชาวจีนโพ้นทะเลในไทย ส่วนองค์ประกอบอื่น ๆ นั้นถือได้ว่าเป็นเพียงส่วนประกอบที่ช่วยส่งเสริมให้เกิดความเป็นย่านซึ่งจะแบ่งออกได้เป็น 2 ประเด็น ได้แก่ 1) จุดหมายตา (Landmark) สำหรับถนนเยาวราชคือบริเวณชุมชนประตู 2) ส่วนจุดศูนย์รวม (Node) ของถนนเยาวราชนั้น ปัจจุบันยังไม่ค่อยชัดเจนนัก แต่หากในอนาคตที่จะเกิดสถานีรถไฟฟ้าขึ้นก็จะส่งผลให้เยาวราชกลายเป็นจุดศูนย์รวมแห่งใหม่ในอนาคตที่จะดึงดูดคนให้เข้ามาในพื้นที่ได้

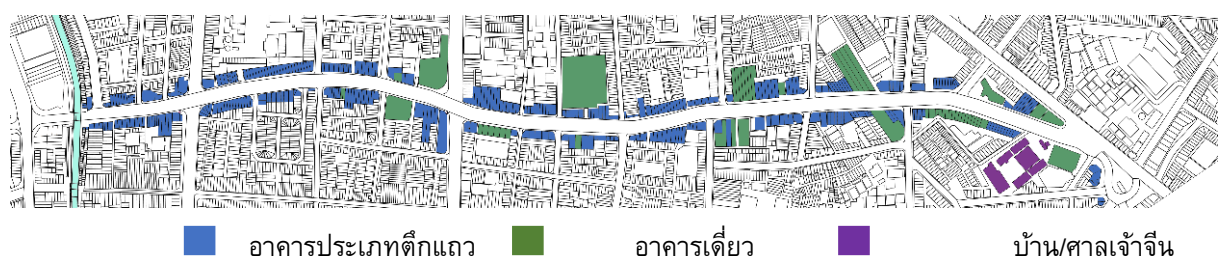
4.2 อัตลักษณ์ทางสถาปัตยกรรม

4.2.1 ประเภทของอาคาร (Architectural Typology) จากการสำรวจพบว่าบนถนนเยาวราชนั้น ประกอบด้วยอาคารทั้งหมด 3 ประเภท ได้แก่ อาคารประเภทวัดหรือศาลเจ้า อาคารเดี่ยว และอาคารประเภทตึกแถว โดยอาคารส่วนใหญ่บนถนนเยาวราชนั้นเป็นอาคารประเภทตึกแถวเป็นจำนวนมากที่สุดซึ่งคิดเป็น 87% อาคารเดี่ยวคิดเป็น 12% และอาคารประเภทศาลเจ้าหรือวัดซึ่งคิดเป็น 0.2 % จะเห็นได้ว่าอาคารประเภทตึกแถวนั้นถือเป็นอาคารที่มีจำนวนมากที่สุดบนถนนเยาวราชซึ่งโดยมากจะเป็นอาคารเดิมที่ถูกสร้างไว้ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 และยังคงได้รับการอนุรักษ์ให้คงอยู่มากที่สุด จะมีเพียงการซ่อมแซมและเปลี่ยนแปลงเพียงองค์ประกอบของอาคาร (รูปที่ 4)

รูปที่ 4 แสดงสัดส่วนประเภทอาคารบนถนนเยาวราช

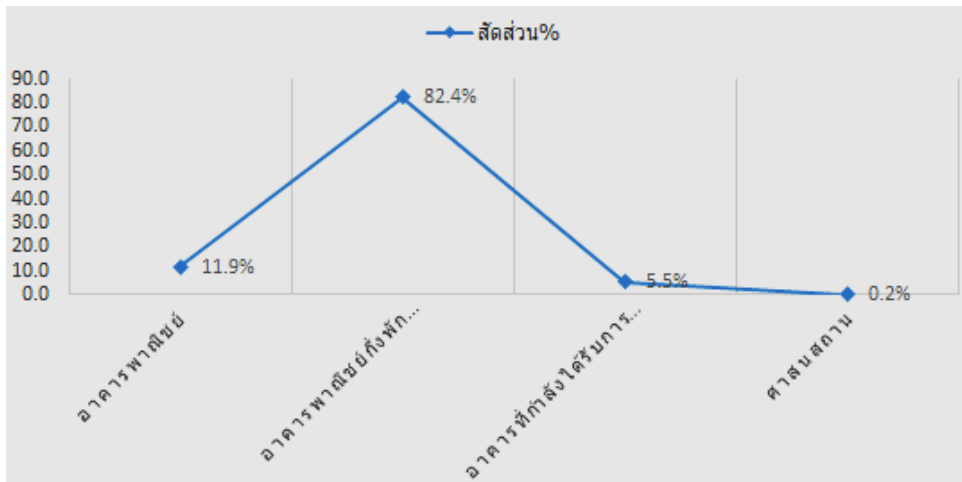
ที่มา: ผู้วิจัย (2561)

รูปที่ 5 แสดงประเภทอาคารบนถนนเยาวราช

ที่มา: ผู้วิจัย (2561)

4.2.2 การใช้งานอาคาร (Architectural Use) จากการสำรวจ พบว่าอาคารส่วนใหญ่บนถนนเยาวราชนั้นเป็นอาคารประเภทอาคารพาณิชย์กึ่งพักอาศัย (รูปที่ 5) โดยแบ่งเป็นอาคารประเภทที่พักอาศัยผสมอาคารพาณิชย์กรรม ซึ่งคิดเป็น 82.4% และ อาคารที่เป็นอาคารพาณิชย์กรรมเพื่อการค้าคิดเป็น 11.9% ที่พบในกลุ่มธุรกิจประเภทต่าง ๆ ทั้งอาคารสำนักงาน ห้างร้าน และโรงแรม นอกจากรูปแบบของอาคารเพื่อการพาณิชย์กรรมซึ่งเป็นกลุ่มหลักของอาคารบนถนนเยาวราชแล้ว ยังมีกลุ่มอาคารประเภทศาสนสถานซึ่งคิดเป็น 0.2% ของอาคารทั้งหมดบนถนนเยาวราช (รูปที่ 6)

รูปที่ 6 แสดงการใช้งานของอาคารบนถนนเยาวราช

ที่มา: ผู้วิจัย (2561)

4.2.3 รูปแบบทางสถาปัตยกรรม (Architectural Style) จากการศึกษพบว่าบนถนนเยาวราชนั้นประกอบไปด้วยรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่มีรูปแบบที่ค่อนข้างหลากหลาย (รูปที่ 7) และในความหลากหลายนี้ถือได้ว่าเป็นอัตลักษณ์เฉพาะของถนนเยาวราชอีกประการหนึ่ง โดยสาเหตุที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรมที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตและกิจกรรมของผู้คนในแต่ละยุคสมัย ที่ส่งผลให้รูปแบบของอาคารบนถนนเยาวราชนั้นเกิดความหลากหลาย

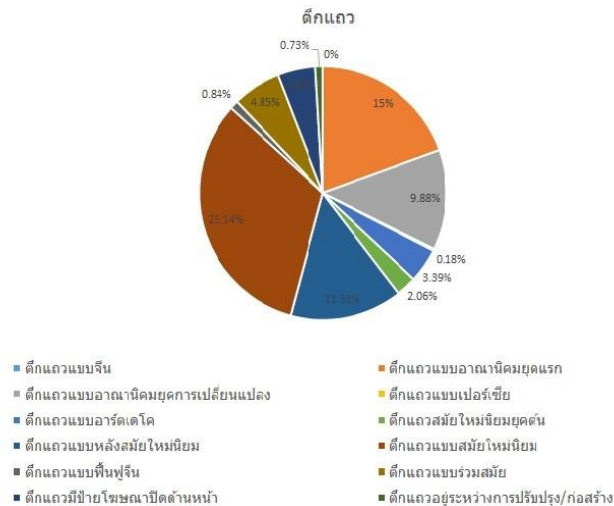
รูปที่ 7 แสดงรูปแบบทางสถาปัตยกรรมของอาคารในเยาวราชที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย

ที่มา: ผู้วิจัย (2561)

พื้นที่เยาวราชนั้นประกอบไปด้วยรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่มีความหลากหลาย (รูปที่ 7) และประกอบไปด้วยอาคาร 3 ประเภทใหญ่ๆด้วยกัน ได้แก่ ศาลเจ้า ดึกแถว และอาคารเดี่ยว แต่สำหรับอาคารบนถนนเยาวราชนั้นจากการสำรวจและวิเคราะห์รูปแบบทางสถาปัตยกรรมของอาคารที่พบบนถนนเยาวราชจะสามารถแบ่งรูปแบบทางสถาปัตยกรรมตามประเภทของสถาปัตยกรรมได้ 3 ประเภท ดังนี้

- รูปแบบของตึกแถว

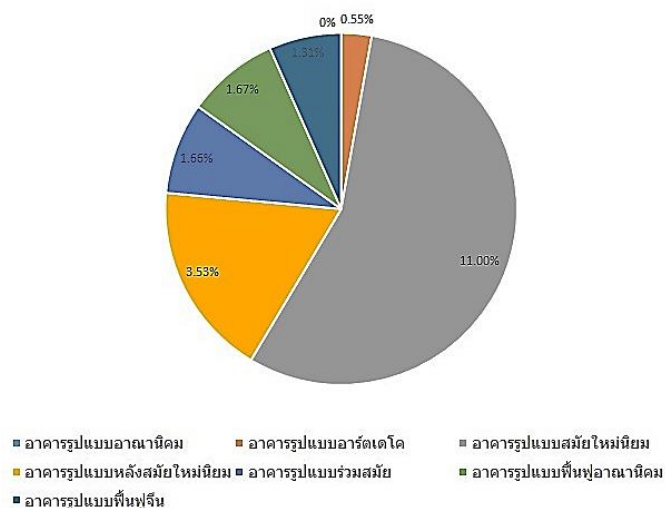
ตึกแถวเป็นประเภทอาคารประเภทที่พบมากที่สุดบนถนนเยาวราช โดยรูปแบบทางสถาปัตยกรรมสำหรับอาคารประเภทตึกแถวที่พบมากที่สุดได้แก่ ตึกแถวรูปแบบสมัยนิยม (Modernism) และตึกแถวรูปแบบแบบหลังนิยม (Postmodernism) (รูปที่ 8)

รูปที่ 8 สัดส่วนรูปแบบของอาคารประเภทตึกแถวบนถนนเยาวราช
ที่มา: ผู้วิจัย (2561)

- รูปแบบของอาคารเดี่ยว

เนื่องจากอาคารประเภทที่เป็นอาคารเดี่ยวนั้นจะแบ่งประเภทการใช้งานออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ ๆ ได้แก่ 1) อาคารที่เป็นธนาคาร ห้างหุ้นส่วน โรงพยาบาล และมีบางส่วนที่เป็นห้างหุ้นส่วนซึ่งมักจะนำเสนอตัวอาคารด้วยรูปแบบสมัยใหม่ซึ่งอาคารเหล่านี้ถือเป็นกลุ่มที่มีจำนวนมากที่สุดบนถนนเยาวราชสำหรับประเภทอาคารเดี่ยวส่งผลให้ “รูปแบบสมัยใหม่” นั้นเป็นรูปแบบที่พบมากที่สุด (รูปที่ 9) ส่วนกลุ่มที่ 2) ได้แก่ อาคารที่ทำธุรกิจการค้าโดยการบริการ ซึ่งจะประกอบด้วยอาคารประเภทโรงแรม และภัตตาคาร

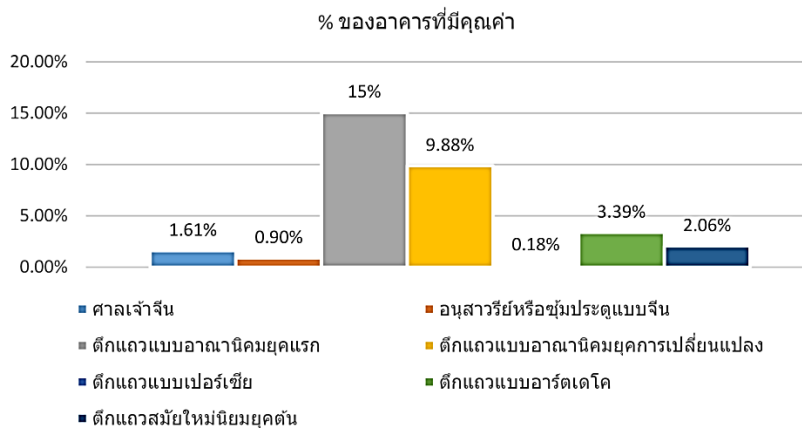
รูปที่ 9 สัดส่วนรูปแบบของอาคารเดี่ยวบนถนนเยาวราช
ที่มา: ผู้วิจัย (2561)

- รูปแบบของอาคารประเภทศาลเจ้า และซุ้มประตูจีน

เป็นการนำเสนอด้วยรูปแบบจีนดั้งเดิม (Traditional Chinese) เพื่อเป็นตัวแทนของชาวจีนโพ้นทะเลในกรุงเทพฯ ซึ่งในปัจจุบันนั้นบนถนนเยาวราชมีศาลเจ้าเพียงแห่งเดียวที่เหลืออยู่

ในการแบ่งรูปแบบของอาคารนั้นนอกจากการแบ่งรูปแบบอาคารตามประเภทอาคารตามที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว ยังสามารถที่จะแบ่งกลุ่มอาคารได้จากช่วงเวลาและ การเปลี่ยนแปลงของวิวัฒนาการทางประวัติศาสตร์และปัจจัยต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายในย่านทั้งภายนอกและภายในโดยจะแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มอาคารที่มีคุณค่าและกลุ่มอาคารที่มีความโดดเด่น โดยมีรายละเอียด ดังนี้

- กลุ่มอาคารที่มีคุณค่า (Heritage Building) เป็นกลุ่มอาคารที่สร้างขึ้นตั้งแต่ช่วงก่อสร้างถนนเยาวราชจนกระทั่งปี ค.ศ. 1970 ซึ่งส่วนใหญ่เป็นอาคารประเภทตึกแถว และมีบางส่วนที่เป็นอาคารเดี่ยว (รูปที่ 10)

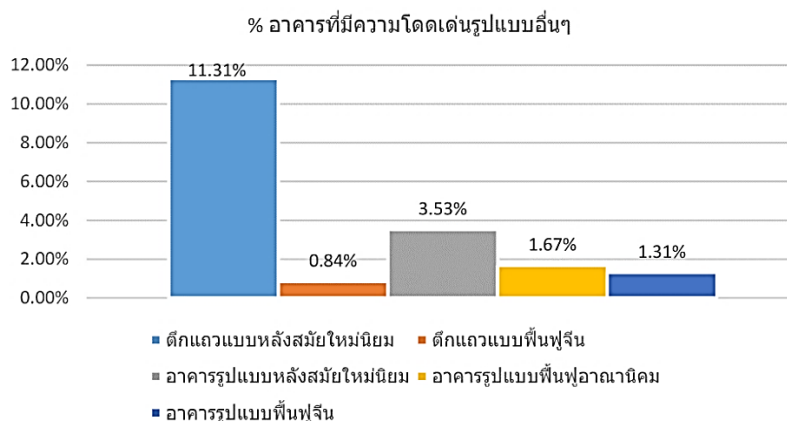

รูปที่ 10 สัดส่วนของกลุ่มอาคารที่มีคุณค่า

ที่มา: ผู้วิจัย (2561)

(อาคารที่มีคุณค่า หมายถึง อาคารที่เข้าเกณฑ์ที่กำหนดในทางสากลที่ใช้ในนานาประเทศ ได้แก่ การมีลักษณะทางสถาปัตยกรรมที่สะท้อนให้เห็นถึงยุคสมัยในอดีตในด้าน โครงสร้าง รูปแบบ ลักษณะการตกแต่ง และศิลปกรรม) (สำนักผังเมืองกรุงเทพมหานคร, 2552)

- กลุ่มอาคารที่มีความโดดเด่น หมายถึง กลุ่มอาคารที่เน้นการแสดงรูปแบบที่มีความโดดเด่น ด้วยการตกแต่งและการใช้องค์ประกอบต่างๆ เพื่อแสดงความโดดเด่นของตัวอาคาร โดยมากจะเป็นกลุ่มอาคารที่เกิดขึ้นในยุคสมัยใหม่และประกอบธุรกิจประเภทการบริการ เช่น ร้านค้า ร้านอาหาร เป็นต้น (รูปที่ 11)

รูปที่ 11 สัดส่วนของกลุ่มอาคารที่มีรูปแบบโดดเด่น

ที่มา: ผู้วิจัย (2561)

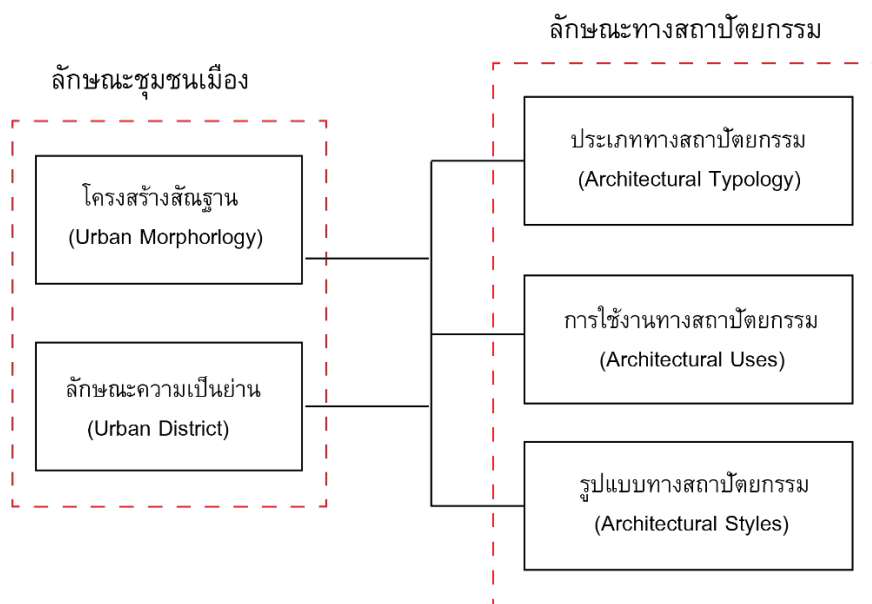
4.2.4 องค์ประกอบเชิงสัญลักษณ์ (Architectural Sign) ถือเป็นอัตลักษณ์ที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งของถนนเยาวราช เนื่องจากการที่ถนนเยาวราชมีป้ายรูปแบบต่าง ๆ ทั้งป้ายร้านค้าที่ยื่นออกมาบนถนนที่มีทั้งตัวภาษาจีน และภาษาไทย การมีหลังคาจีนมาประดับบริเวณซุ้มประตูทางเข้าของร้านทอง หรือการมีหลังคารูปทรงจีนที่ไปประดับบนบ่อน้ำดื่มเหล่านี้อ ถือเป็นอัตลักษณ์เฉพาะอีกประการหนึ่งของผู้คนเมื่อนึกถึงถนนเยาวราช (รูปที่ 12)

รูปที่ 12 องค์ประกอบเชิงสัญลักษณ์ของอาคารบนถนนเยาวราช
ที่มา: ผู้วิจัย (2561)

5. การอภิปรายผลการวิจัย

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าเห็นว่า สิ่งที่แสดงให้เห็นอัตลักษณ์เฉพาะของพื้นที่นั้น ย่อมจะมีความเกี่ยวข้องกับลักษณะของชุมชนเมือง และสถาปัตยกรรม เนื่องจากลักษณะทางสถาปัตยกรรมนั้น ล้วนมีความสัมพันธ์กับโครงสร้างของเมือง ทั้งด้านโครงข่ายถนน การสัญจร รวมถึงรูปทรงของเมือง ซึ่งในงานวิจัยชิ้นนี้จะเน้นการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างลักษณะทางสถาปัตยกรรมกับลักษณะชุมชนเมืองเชื่อมโยงเข้ากับทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาอัตลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมโดยแบ่งออกเป็นประเด็นได้ ดังนี้

รูปที่ 13 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะทางสถาปัตยกรรมและลักษณะชุมชนเมือง
ที่มา: ผู้วิจัย (2561)

5.1 ความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างพื้นฐานเมือง ความเป็นย่าน และประเภททางสถาปัตยกรรม

ในประเด็นเรื่องความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับโครงสร้างพื้นฐานของเมืองนั้น สำหรับเยาวราชที่ประกอบไปด้วยถนนแบบตรอกซอกซอย ประกอบเข้ากับบล็อกถนนมีขนาดไม่ใหญ่นัก จึงสัมพันธ์กับอาคารที่เป็นอาคารประเภทตึกแถวที่มีขนาดไม่ใหญ่นักแต่ก็สามารถรองรับการใช้งานได้ค่อนข้างหลากหลายโดยเฉพาะธุรกิจด้านการค้า ส่วนความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับลักษณะความเป็นย่านนั้นเนื่องจากเยาวราชเป็นย่านการค้าขายที่มีการรวมตัวของชาวจีนเป็นจำนวนมาก แต่พื้นที่ ๆ จะรองรับการใช้งานนั้นค่อนข้างจะมีจำกัด สอดคล้องกับงานวิจัยของ (Roy, 2017) ที่กล่าวถึงถนนเยาวราชว่า “ตั้งแต่ยุคเริ่มต้นของการกำเนิดถนนเยาวราชนั้นถนนเยาวราชถือเป็นอาณาบริเวณที่มีอาคารบ้านเรือน

หนาแน่นที่สุดของกรุงเทพฯ ในยุคนั้น" ส่งผลให้อาคารที่เกิดขึ้นจึงเป็นลักษณะของตึกแถวที่ชั้นล่างสามารถใช้เป็นพื้นที่ค้าขายได้ขณะเดียวกันชั้นบนก็สามารถที่จะใช้เป็นที่อยู่อาศัยได้ด้วย

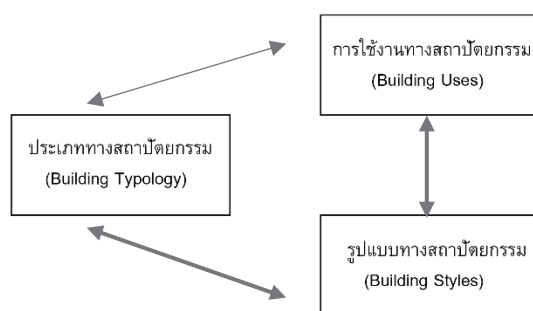
5.2 ความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างพื้นฐานเมือง ความเป็นย่าน และการใช้งานทางสถาปัตยกรรม

การใช้งานของอาคารบนถนนเยาวราชนั้นจะมีความหลากหลาย ตามลักษณะของถนนที่มีทั้งที่เป็นถนนหลัก ถนนซอยรวมถึงส่วนที่เป็นตรอกย่อย ๆ ตามลักษณะโครงสร้างพื้นฐานของเมือง ด้วยความหลากหลายของรูปแบบถนน จึงส่งผลให้เกิดการใช้งาน (Architectural Uses) ที่แตกต่างกัน นอกจากความหลากหลายที่เกิดขึ้นกับการใช้งานแล้ว การที่ถนนมีความหลากหลายยังส่งผลให้เกิดการไหลของพื้นที่ (Space) ที่ไหลจากพื้นที่ริมถนนใหญ่เข้าสู่ตรอก ซอกซอย ตามบล็อกถนน จากการวิเคราะห์ข้างต้นสามารถกล่าวได้ว่า การใช้งานที่หลากหลายบนถนนเยาวราชนั้น ล้วนมีความเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม และกิจกรรมของชาวจีนที่ไหลไปตามเส้นทางตั้งแต่ถนนใหญ่เข้าไปยังตรอกซอกซอย ส่งผลให้เกิดเอกลักษณ์เฉพาะของถนนเยาวราช ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีของเคลวิน ลินซ์ ที่อธิบายถึงการรับรู้ของเมืองจากผู้พบเห็นผ่านโครงสร้างพื้นฐาน ความเป็นย่าน และการใช้งานซึ่งจะสัมพันธ์กับเอกลักษณ์ (Identity) และการสร้างความหมาย (Meaning) ให้กับเมือง

5.3 ความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างพื้นฐานเมือง ความเป็นย่าน และรูปแบบทางสถาปัตยกรรม

ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์โครงสร้างพื้นฐานของถนนเยาวราช พบว่ามีลักษณะเป็นบล็อกขนาดเล็กไม่ใหญ่ และภายในจะประกอบไปด้วยอาคารขนาดเล็กจำนวนมากจึงส่งผลให้เกิดรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่มีความหลากหลายแต่ก็มีความสอดคล้องกับความเป็นตึกแถว โดยที่ความหลากหลายทางสถาปัตยกรรมที่เกิดขึ้นนั้นจะมีองค์ประกอบบางประการที่มีความสอดคล้องกับความเป็นย่าน เช่น การใช้สี การตกแต่งด้วยหลังคาจีน รวมถึงการใช้ตัวอักษรจีนบนไทยที่แม้จะมีความแตกต่างกันในแต่ละอาคารแต่ก็มีความสอดคล้องกันในลักษณะของความเป็นย่านชุมชนชาวจีน จนทำให้ความหลากหลายที่เกิดขึ้นนี้ถูกเรียกว่าเป็นอัตลักษณ์ของถนนเยาวราช และเหล่านี้เป็นสิ่งที่ทำให้ถนนเยาวราชมีลักษณะความเป็นย่านที่โดดเด่นตามทฤษฎีการศึกษาจินตภาพของเมือง (Image of the City) และทฤษฎีการศึกษารูปแบบทางสถาปัตยกรรม (Architectural Style) ที่ถือเป็นองค์ประกอบอีกประการหนึ่งที่ส่งผลให้เมืองมีลักษณะที่โดดเด่นและมีความแตกต่างจากเมืองอื่น ๆ

นอกจากความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างลักษณะต่างๆ ทางสถาปัตยกรรม กับโครงสร้างทางพื้นฐานและความเป็นย่านที่ส่งผลให้เกิดความเฉพาะเจาะจงของถนนเยาวราชแล้ว ลักษณะต่าง ๆ ทางสถาปัตยกรรมที่เกิดขึ้นนั้นก็ล้วนจะมีความเกี่ยวข้องระหว่างกันเองด้วย โดยในที่นี้จะแบ่งความสัมพันธ์ออกเป็น 3 ประเด็น ได้แก่

รูปที่ 14 แสดงความสัมพันธ์ของลักษณะทางสถาปัตยกรรม

ที่มา: ผู้วิจัย (2561)

5.3.1 ความสัมพันธ์ระหว่างประเภททางสถาปัตยกรรมและการใช้งานอาคาร

ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างประเภททางสถาปัตยกรรมและการใช้งานอาคาร จากการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสำรวจและสรุปผลนั้นพบว่า ประเภททางสถาปัตยกรรมนั้นเกิดขึ้นจาก วัฒนธรรม กิจกรรม และวิถีชีวิตของคนในพื้นที่สำหรับถนนเยาวราช ซึ่งถือเป็นถนนการค้าขายของผู้คนในชุมชน ประกอบกับการที่ชาวจีนนั้นมีวัฒนธรรม

ที่จะใช้พื้นที่ทำการค้าในพื้นที่เดียวกันกับที่อยู่อาศัยเพื่อให้เกิดความสะดวกสบาย และเป็นการใช้พื้นที่ให้เกิดความคุ้มค่า ในการทำกิจกรรมต่าง ๆ จึงแสดงให้เห็นผ่านประเภททางสถาปัตยกรรมที่มักจะเป็นอาคารประเภทตึกแถวเป็นส่วนใหญ่ ตามสองข้างทางของถนน ซึ่งจากการวิเคราะห์ทั้งประเภทและการใช้งานทางสถาปัตยกรรมนั้นถือได้ว่าเป็นปัจจัยสำคัญ ในการที่จะทำให้เมืองหรือย่านนั้น ๆ เกิดเอกลักษณ์ได้ตามทฤษฎีการศึกษาเพื่อหาอัตลักษณ์ทางสถาปัตยกรรม (Architectural Identity)

5.3.2 ความสัมพันธ์ระหว่างการใช้งานอาคารกับรูปแบบทางสถาปัตยกรรม

ความสัมพันธ์ระหว่างการใช้งานอาคารกับรูปแบบทางสถาปัตยกรรม จากการวิเคราะห์ข้อมูล ในประเด็นดังกล่าวจะเห็นได้ชัดว่ามีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันอย่างมาก เนื่องจากการกำหนดรูปแบบของอาคารนั้นมักจะ คำนึงจากความสะดวกคล่องกับการใช้งาน (Function) และประเภทธุรกิจ เป็นสำคัญจะเห็นได้ชัดจากการวิเคราะห์อาคาร ที่เป็นธุรกิจประเภทเดียวกัน ก็มักจะนำเสนอรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่มีความคล้ายคลึงกันโดยเฉพาะธุรกิจประเภท บริการ เช่น อาคารประเภทที่เป็นร้านทองก็มักจะนำเสนอด้วยรูปแบบหลังสมัยนิยม (Postmodernism) เป็นส่วนใหญ่ โดยใช้การตกแต่งด้วยสีสันทัน และลวดลายที่แสดงถึงความเป็นร้านทอง เช่นเดียวกับอาคารประเภทธุรกิจโรงแรม ที่มักจะ แสดงออกด้วยรูปแบบหลังสมัยนิยมที่มีการตกแต่งด้วยลวดลาย สีสัน และทางเข้าอาคาร เป็นต้น หรือการนำเสนอด้วย รูปแบบพื้นปูหินเพื่อบอกเล่าเรื่องราว และความสะดวกคล่องกับย่านชุมชนชาวจีน ซึ่งจะเป็นปัจจัยที่สำคัญสำหรับการสร้าง สถาปัตยกรรมในย่านมรดกชุมชนเมือง (Urban Heritage) เพราะสถาปัตยกรรมถือเป็นองค์ประกอบของเมือง ดังนั้นในการ ที่จะหาอัตลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมที่สอดคล้องกับย่านได้นั้นจะต้องมีการศึกษาความเกี่ยวข้อง ของการใช้งานอาคาร (Architectural Uses) และ รูปแบบทางสถาปัตยกรรม (Architectural Styles) ของพื้นที่นั้น ๆ ด้วย

5.3.3 ความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบทางสถาปัตยกรรมและประเภททางสถาปัตยกรรม

ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างรูปแบบกับประเภททางสถาปัตยกรรม ถึงแม้ลักษณะความสัมพันธ์นี้ จะไม่ได้ชัดเจนนักสำหรับสถาปัตยกรรมบนถนนเยาวราช แต่สิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างในเรื่องรูปแบบกับประเภท สถาปัตยกรรมที่พอจะเห็นได้ คือรูปแบบบางประเภทของอาคารประเภทตึกแถวที่อาคารเดี่ยวไม่สามารถที่จะนำเสนอให้ เหมือนกันได้ เช่น อาคารเดี่ยวนั้นไม่สามารถที่จะนำเสนอเป็นรูปแบบอาณานิคมยุคต้น (Early Colonial Style) หรืออาณานิคมยุคการเปลี่ยนแปลง (Transitional Colonial Style) ได้ เนื่องจากขนาดและสัดส่วนบางอย่างที่อาจจะทำให้เสียไป เป็นต้น ซึ่งแสดงให้เห็นว่าในการวิเคราะห์เพื่อหาอัตลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมนั้นอาจจะต้องแยกการศึกษาแบบทาง สถาปัตยกรรมกับ การศึกษาประเภททางสถาปัตยกรรมในบางประเด็น เนื่องจากทั้ง 2 ประเด็นนี้จะมีแตกต่างกันไปตาม ลักษณะและโครงสร้างพื้นฐานของเมือง (Urban Morphology) หรือย่านนั้น ๆ มากกว่า

จากที่ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์เพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะทางสถาปัตยกรรมที่มีความเกี่ยวข้องกับการศึกษาอัตลักษณ์ทางสถาปัตยกรรม นั้นพบว่ารูปแบบทางสถาปัตยกรรม (Building Styles) การใช้งานของอาคาร (Building Uses) และประเภทของอาคาร (Building Typology) มักจะมีความเกี่ยวข้องซึ่งกันและกันอย่างยากที่จะแยกออกจากกันได้ชัดเจน เนื่องจากสถาปัตยกรรมนั้นจะถูกกำหนดด้วยลักษณะชุมชนเมืองโดยเฉพาะในย่านที่เป็นพื้นที่อนุรักษ์ หรือย่านที่มีความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ ก็จะส่งผลให้สถาปัตยกรรมที่เกิดขึ้นนั้นจะต้องมีที่มาหรือมีความเกี่ยวข้องกับลักษณะชุมชนเมืองในประการใดประการหนึ่ง

6. บทสรุป

อัตลักษณ์เป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความเฉพาะเจาะจง เป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดคุณค่าและ มูลค่าเพิ่มสำหรับแหล่งท่องเที่ยว หรือ ย่านมรดกชุมชนเมือง งานวิจัยชิ้นนี้มุ่งเน้นให้เกิดการนำเสนออัตลักษณ์และคุณค่าของมรดกชุมชนเมืองที่มีความ เกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมที่มีความสอดคล้องกับถนนเยาวราช และชี้ให้เห็นถึงแนวทางในการออกแบบ สถาปัตยกรรมในย่านมรดกชุมชนเมือง โดยอ้างอิงจากทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาอัตลักษณ์ของชุมชนเมือง และ อัตลักษณ์ทางสถาปัตยกรรม เพราะสถาปัตยกรรมถือเป็นองค์ประกอบหลักที่สำคัญของเมือง สถาปัตยกรรมช่วยให้เมือง หรือย่านมีเอกลักษณ์ ความโดดเด่น และแตกต่างไปจากเมืองหรือย่านอื่น ๆ ทั้งนี้ก็เนื่องจากการออกแบบสถาปัตยกรรม

นั้นจะต้องผ่านการวิเคราะห์โครงสร้างพื้นฐานของเมืองเชื่อมต่อเข้ากับวัฒนธรรม วิถีชีวิต และกิจกรรมต่าง ๆ ของผู้ใช้งาน ที่ก่อให้เกิดประเภทสถาปัตยกรรมที่เป็นตึกแถวแต่ละรูปแบบ ที่รองรับการค้าของผู้คนในเยาวราช ด้วยการนำเสนอ รูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่บ่งบอกถึงความเป็นถนนเยาวราชที่เป็นย่านชุมชนชาวจีน ประกอบกับการใช้องค์ประกอบ บางอย่างเชิงสัญลักษณ์เพื่อแสดงความหมาย หรือสัญลักษณ์ผ่านการใช้ลวดลาย การตกแต่ง รวมถึงการใช้ตัวอักษรต่าง ๆ เหล่านี้เองที่เป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดความเป็นเยาวราชดังเช่นทุกวันนี้

การวิจัยในครั้งต่อไปสามารถที่จะศึกษาข้อมูลเพิ่มเติมในเชิงนามธรรมประกอบกับการศึกษาองค์ประกอบทางด้าน รูปธรรมซึ่งอาจจะก่อให้เกิดประเด็นอื่นที่น่าสนใจเพิ่มเติม และสำหรับผู้ที่สนใจสามารถที่จะนำงานวิจัยชิ้นนี้ไปศึกษา เพิ่มเติมเพื่อที่จะนำเสนอแนวทางในการออกแบบสถาปัตยกรรมที่มีความสอดคล้องกับบริบทของมรดกชุมชนเมือง ซึ่งอาจจะต้องเพิ่มการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับแนวทางการออกแบบที่มีความเป็นไปได้ทางการตลาดจากการสัมภาษณ์ ผู้เชี่ยวชาญด้านสถาปัตยกรรมและกลุ่มผู้ประกอบการ

7. กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้ได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ และกองทุนวิจัยมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ประจำปี 2561 ผู้วิจัยจึงขอขอบคุณทุนอุดหนุนการทำกิจกรรมส่งเสริมและสนับสนุนการวิจัยประเภททุนบัณฑิตศึกษาจาก สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ ประจำปี 2561 ภายใต้สัญญาเลขที่ บท. วช./2561 และ ขอขอบคุณทุนสนับสนุนการ วิจัยจากกองทุนวิจัยมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ภายใต้ “ทุนวิจัยทั่วไป” ตามสัญญาเลขที่ ทน 12/2561 มา ณ. ที่นี้ด้วย

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2560). **แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2560 -2564)**. กรุงเทพฯ: สำนักงานปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา.
- ประวิทย์ พันธุ์โรจน์. (2544). **เสน่ห์เมืองจิว ทำเลมังกรทอง**. กรุงเทพฯ: กรีน พรินท์ จำกัด.สำนักงานเขตสัมพันธวงศ์.
- วิลลาร์ด อิศระธรรมบุญ. (2558). **เอกสารประกอบการสอนวิชาการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมและสิ่งแวดล้อม**. กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วรรณศิลป์ พิรพันธุ์. (2553). **กฎบัตรและมาตรฐานระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์เมือง**. วารสารวิจัยและสาระคณะสถาปัตยกรรมและผังเมืองมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 7(1) 2010, 5-6.
- สำนักผังเมืองกรุงเทพมหานคร. (2552). **225 ปี กรุงรัตนโกสินทร์**. กรุงเทพฯ: สำนักผังเมือง.
- Barthes, R. (1967). **Element of Semiology**. France: Paris Editions du Seuil.
- Catanese, J. and Snyder, C. (1979). **Introduction to Architecture**. Michigan: McGraw-Hill.
- China National Tourism Administrations. (2017). **Tourism Statistics**. China: Ministry of Culture and Tourism of the People's Republic of China.
- Feilden, B. (2003). **Conservation of Historic Buildings**. United Kingdom: Oxford.
- Lynch, K. (1977). **Image of the City**. USA: The university press & Harvard university press.
- Renner, R. (2018). **Urban Being Anatomy & Identity of the City**. German: Braun Publishing AG.
- Ross, M. (1996). **Planning and the Heritage : Policy and Procedures**. New York: McGraw-Hill.
- Roy, E. (2017). **Siamese Melting Pot**. Singapore: ISEAS.
- Unesco. (2000). **Criteria for New Design in heritage Contexts**. Retrieved from: <http://www.unesco.org/cultural/heritage/>.